

III, 490-1, i FEW III, 562, 1-7). Fins el provençal mistralenc té *jusquo*, i formes semblants a aquesta, o a *disco*, regnen en la gran majoria del Provençal i dels dialectes nòrdics, i el nostre *fins* és encara més estranger a tot el domini gascò (àdhuc la Vall d'Aran té per tot *dequia, dica, enquia*).

En contrast amb aquest caràcter regional i poc afermat en la llengua literària i comuna, l'it. *fin che, fin a, fino (a)*, ha pertangut sempre a la *lingua* (no, o no sols, als *dialetti*), i a la de sempre, sense interrupció ni limitacions, des del temps de Dante; en un sentit àdhuc podríem dir que allà ha estat més descabdellat (si no més arrelat) que en català mateix, puix que l'italià ha creat la locució prepositiva *fin da* per dir 'des de'; també molt arrelat en l'ús dialectal de moltes zones del Nord i del Centre del País, i, en altres combinacions, en la llengua arcaica i en els parlars toscans (*finora* 'fins ara', *finente* 'fins que', que sembla FINE INTUS, en Jacopone da Todi, 2.ª meitat S. XIII); toscà literari *sino a* 'fins a', gràcies a la combinació amb *si* SIC, ja usat aquest per Dante i Boccaccio com a sinònim de *fino*; i altres diverses combinacions dialectals en parlars de Toscana i de Roma o el Laci; cf. per a tot això Rohlf's, *Hist. Gr.*, § 847, Prati, etc.

És clar que en italià la forma fonètica originària fou *fin: fin a, fin da, fin che*, i que des d'ací es construí posteriorment un *fino (fino a, fino ora, fino tardi, etc.)*, seguint els models com *mano* al costat de *man a mano, man-tenente, puro/pure/pur (pur-che 'amb que, sempre que')*, *testé/testeso, ADÉS/adesso*, i vegeu altres alternances semblants en aquest article. La forma originària italiana *fin* és, naturalment, apòcope normal de l'ètimon llatí FINE, en condicions proclítics. Tampoc hi ha la més petita dificultat formal per explicar la forma occitana majoritària *fi(n)s*, ni la catalana *fins*, partint de FINE, car és evident que es tracta de la mateixa -s postissa, afegida en DONCS, ABANS, aixins, VIJARES, llavors, sobres (sobres això 'tocant a això'), àls, de dies, etc.: en un mot, la «-s adverbial».

En fi, aquesta preposició ha tingut també ampla i llarga vida en la llengua de Sardenya. És clar que allà tot és suspecte de ser manllevat del català, de manera que féu un efecte poc seriós de veure que Salvioni (*Rendiconti dell'Ist. Lombardo*, sèrie II, XLII, n.º 81) feia prodigiosos equilibris fonètics i formals per explicar formes sardes modernes tals com *finza* (pron. *fi(n)tsa*), o *finzas*, com a cosa autòctona o italianitzant, i Guarnerio no gosava descartar-ho (*KJRPh. XI, 177*).

Ara bé cal tenir en compte que, a part d'aquestes, hi ha a Sardenya formes més antigues, algunes d'elles en venerables docs. anteriors a la invasió catalana: *fini* en les *Carte Archiepiscopali* de Càller (Ss. XIII i anteriors), en els Estatuts sassaresos i en la *Carta de Logu de Arborea*, amb variant *finas a* (< FINE AD), també en aquells estatuts, i avui *finas* o més sovint *finas* (amb la -s adverbial també formiguejant en sard), tant en logudorès com en campidanès: tot això evidentment perpetuació autòctona de la mateixa base llatina que en català i en italià; encara que, solament avui, aquests

mots presenten així mateix un desenrotllament, posterior, de l'ús adverbial, amb el valor de 'àdhuc, fins i tot', igual que en català, en rigor també això pot ser descabdellament sard espontani. Feia l'efecte de ser manlleu del català, o n'era suspecta, la forma *fisca* que es podia pendre tan raonablement per una reducció fonètica del cat. *fins que*; però com que també es troba en les *Carte archiepiscopali* calleritanes, podem rebutjar aquesta idea, amb tant menys escrúpol que aquesta forma deu ser deguda a un encreuament amb el mot sard autòcton *uske, uska* (*uske* ja en els arcaics Condaghes de Trullas, Silki i Bonàrcado), vellíssima supervivència del ll. USQUE.

Doncs, pel que fa a aquell *finza(s)*, sí que és evident catalanisme malentès, i aquest té al costat seu una variant *finzes*, totes dues pròpies de Càller i del Campidano meridional, que és la zona on més atapeïts es presenten els catalanismes, zona de l'illa que sembla haver arribat, cap a la fi del S. XVI, al mateix caire d'una mort de la llengua nacional i adopció de la catalana hegemònica. Així ho havíem vist temps ha els qui ens interessàvem per la llengua sarda, i així ho ha demostrat definitivament, i amb generosa documentació, el gran sardista MLWagner (*Diz. Et. Sdo. I, 525, i II, 564*).

He donat ja a dalt, resumidament, l'estat de coses llatí, del qual provenen aquestes notables continuacions romàniques: un dels exemples més colpidors de les antigues concordances lingüístiques pròpies del català i l'italià (incloent-hi Sardenya), amb exclusió total de les restants llengües romàniques (romanès, francès, castellà, portuguès, etc.), llevat d'una zona occitana més aviat petita: aplego i comento tals concordances en el meu estudi de *TopHesp. II, 71-9*. En llatí, es tracta, és clar, de fets estranys a la llengua clàssica, però que no han deixat de cridar l'atenció, encara més que als romanistes, als estudiosos especialitzats en la història del llatí de l'Antiguitat; en van tractar especialment Juret (*Système de la Syntaxe Latine*, pp. 90, 203), Kroll (*Die sprachwissenschaftliche Syntax im Lat. Unterricht*, pp. 113-4 en la trad. cast.), Ernout en diverses notes (veg. Ernout-M., peu de p. 347), i especialment Wölfllin, ja en *ALLG I, 424-5 i 580*.

Com que cap d'ells no sembla haver-se adonat gaire (o gens) de la seva supervivència en romànic, Juret posa molt de relleu que és cosa pròpia abans que tot del llatí arcaic «o arcaïtzant», i no sense raó, car ja apareix diverses vegades en els grans autors inicials de la llengua: Plaute i Cató. En un parell d'exemples d'aquests dos, l'ablatiu *fine* (o *fini* probablement forma arcaica d'ablatiu també) va acompanyat d'un altre ablatiu, formant el que degué ser de primer una construcció del tipus corrent de l'ablatiu absolut: *osse fine dedolabo* 'aniré rossegant-ho fins a l'os' —que Juret explica perifràsejant ben legítimament «l'os étant le terme» — (Plaute, *Menaechmi*, 858), *terrà operito radibus fini* 'tapeu-ho de terra fins a les arrels' (Cató, *De Agric.*, 28.2): ve a ser la mateixa construcció que *te invito* o *Cicerone consule*.

Però consti inequívocament que no es tracta de cap